

“Pəri cadu”

Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev “Sehrli pəri” və ya “Pəri cadu” faciə pyesini 1901-ci ildə, Şuşadan Bakıya qayıtdığı zaman bitirmişdir. Əsər Tiflis, İrəvan, Naxçıvan və digər şəhərlərdə səhnəyə qoyulmuşdur. 1924-cü ildə Mirseyfəddin Kirmanşahlı tərəfindən səhnələşdirilmiş, Bakıda Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrında uğurla oynanılmışdır.

Ədəbiyyatşünas Əziz Şərifin sözlərinə görə, “Pəri cadu” dramasında Haqverdiyev insanın şəxsi xoşbəxtliyini sorğulamışdır. Teatr mütəxəssisi Cəfər Cəfərov qeyd edir ki, “Pəri cadu” pyesi onun canlılığı və doğruluğu üçün dəyərlidir. Tədqiqatçının sözlərinə görə, əsərdə N.Nərimanovun “Şamdanbəy”, Nəcəf bəy Vəzirovun “Yağışdan çıxıb yağmura düşdük”, M.F.Axundzadənin “Hacı Qara” əsərləri kimi, Haqverdiyev pul mübadiləsi, mülkiyyət ideyalarını ortaya qoyur və onların bu faciəli nəticələrini aydın şəkildə nümayiş etdirir. Cəfərovun sözlərinə görə, “Pəri cadu” pyesinin tərz və forması Azərbaycan səhnəsinin tarixində tamamilə yeni bir fenomen idi.

Tamaşada Xeyir (Mələk) və Şərin (İblis) daimi mübarizəsindən bəhs olunur. Əsərin qəhrəmanı Pəri ərin-dən və bütün kişi tayfasından qisas almaq üçün İblislə müqavilə bağlayaraq füsunkar bir Pəridən qisasçı Pəri caduya çevrilir. Qurban obrazı var-dövlət, şöhrət, şöhvət hərisliyinin insanı hara sürüklədiyini göstərir. Əsərdə iki cəbhə açıq-aydın görünür. Mələk tərəfdə Səlimə, Rəhim, Çoban, İblis tərəfdə isə Şamama cadu, Pəri, Hafizə və əcinnələr əsas obrazlar kimi verilir. Əsərdə rəmzi şərtlilərdən istifadə olunub. Bütün səhnə İblisin toxuduğu hörümçək toru ilə əhatə olunub. Tamaşaya Z.Freydin nəzəriyyəsi ilə yanaşılıb. Tamaşaçılar bu əsərdə həm çox faciəli, həm də komik səhnələrin şahidi olur, eyni zamanda heyrətamiz təntənə yaşayır. Ə.Haqverdiyevin “Pəri Cadu” mistik faciəsi çox ciddi insani problemlərin kontekstində həll olunub. Tamaşada üz-üzə dayanan xeyirxah və şər qüvvələr məslək və əqidə uğrunda mübarizə aparırlar. Ani hissə qapılmanın nə qədər yanlış olduğu, var-dövlətə uyub öz doğma balasından keçən Qurban kimilərə təəssüf və kədər hissi doğurur. Əcinnələr arasında öz insani duyğularını qoruya bilməsə də, sonradan şüuri oyanma zamanı Qurban İblis xislətliləri məhv etməyi seçir və bu yolda onları yox edir. Lakin buraxdığı səhvlər və etdiyi günahlar onun özü üçün də dərin uçurumlar yaradır.

Beləliklə, mövzusu və süjeti xalq yaradıcılığından alınmış “Pəri cadu” pyesində əsasən ailə-məişət məsələlərindən söhbət açılır. Real ailə münasibətlərinin, məişət səhnələrinin üstünlük təşkil etdiyi bu əsərdə simvolizm təsirləri, xəyali surətlər, səhnələr də vardır. Ədib özü deyirdi ki, əsəri simvolizmin təsirilə yazmışdır. “Pəri cadu”nun ideyası belədir: hər kəsin öz əlinin əməyi onun müqəddəratını təyin edir. İnsan taleyini kənarda deyil, öz-özündə axtarmalıdır.

“Azərbaycan”